

4. Гірняк А. Поняттєво-категорійне поле і наукові підходи до розуміння взаємодії у психології. *Психологія і суспільство*. 2017. №3. С. 112-126.
5. Дружинин В. Психология семьи. Екатеринбург: Деловая книга, 2000. 208 с.
6. Ковалёв С. В. Психология современной семьи : книга для учителя. Москва : Просвещение, 1988. 208 с.
7. Моначин І. Л, Попик Т. В. Сутність поняття готовності до діяльності. *Актуальні задачі сучасних технологій* : зб. тез доп. V Міжнар. наук.-техн. конф. молодих учених та студентів, м. Тернопіль, 17–18 листопада 2016 р. Тернопіль: ТНТУ ім. Івана Пулюя, 2016. Т. 2. С. 351–352.
8. Овчарова Р. В. Родительство как психологический феномен : учеб. пособ. Москва : Московский психолого-социальный институт. 2006. 496 с.

Голота А., Круглий Н.

*студенти 1 курсу, магістратура
юридичного факультету*

Тернопільського національного економічного університету

Науковий керівник: к. психол. н, доцент

кафедри психології та соціальної роботи ТНЕУ

Надвична Т.Л.

СІМЕЙНІ КОНФЛІКТИ ЯК ПРИЧИНА ПІДЛІТКОВОГО СУЇЦИДУ

Сьогодні проблема самогубства є однією із найбільш актуальних та критичних для більшості держав світу. Соціальні, економічні та політичні трансформації та кризи все більшу кількість людей ставлять перед вибором між життям і смертю. І хоча у цієї проблеми немає чітко визначених вікових меж, за даними ВООЗ самогубства – друга найбільша причина смертності у віковій групі від 15 до 29 років. В Україні здійснюється на рік 34,5 дитячих самогубств на 100 тис. населення. Поряд з тим, майже 85% підлітків хоч раз у житті думали про самогубство. Звичайно, більшість з них не хоче вмирати, просто для дитини думки про самогубство – часто єдиний спосіб звернути на себе увагу батьків, крик про допомогу.

Нині науковці розглядають велику кількість причин, які змушують молоду людину думати про суїцид. Так, у літературних джерелах виділяють десять *основних мотивів суїцидальної поведінки* серед молоді:

- переживання образи, самотності, відчуженості, неможливість бути зрозумілим;
- реальна або уявна втрата батьківської любові, нерозділене кохання, ревності;
- переживання, пов'язані зі смертю одного з батьків, розлученням батьків;
- почуття провини, сорому, образи, незадоволеність собою;
- страх перед ганьбою, приниженням, глузуванням;
- страх перед покаранням;
- любовні невдачі, сексуальні ексцеси, вагітність;
- почуття помсти, погроз, шантажу;
- бажання привернути до себе увагу, викликати жаль, співчуття;
- співчуття або наслідування приятелів, героїв книг, кінофільмів («ефект Вертера») [2].

Хоча названі мотиви дуже різні, згідно статистичних даних у 80% випадків причиною суїциду серед підлітків виступають порушені стосунки з близькими, зокрема батьками. У порівнянні: за сімейними мотивами діти вдаються до суїциду в 46,9% випадків, через конфлікти з однолітками і за любовних причин – в 13,6% випадків. Варто зазначити, що хлопчики здійснюють суїциди в 4 – 5 разів частіше дівчаток, в той час, як дівчата вдаються до спроб самогубства в 3 рази частіше юнаків.

Перш ніж розмірковувати про шляхи вирішення зазначеної проблеми, звернемося до питання про те, чому саме серед підлітків найвищий показник не лише суїцидальних намірів, але й здійснених суїцидів. Пубертатний період – фізіологічно, психологічно, морально

найскладніший у розвитку будь-якої людини. Саме в ці роки відбувається емоційне становлення особистості, яке проходить відстань від нестач ввіноваженості до витримки, від суб'єктивних інтерпретацій ситуації до раціональних, об'єктивних, від провокування конфліктів до їх вирішення.

Відтак, виникнення суїцидальних намірів, насамперед, пов'язано із психологічними особливостями підліткового віку, а саме:

– молоді люди не мають достатнього життєвого досвіду, для них характерна підвищена вразливість і навіюваність, здатність яскраво відчувати і переживати, схильність до коливань настрою, слабкість критики, егоцентрична спрямованість, імпульсивність в ухваленні рішень;

– досить часто самогубство дітей і підлітків викликається гнівом, протестом, злістю або бажанням покарати себе і інших;

– при переході до підліткового віку виникає підвищена схильність до самоаналізу, песимістичної оцінки навколишнього оточення і своєї особистості;

– емоційна нестабільність, що часто призводить до суїциду, нині вважається варіантом вікової кризи майже у чверті здорових підлітків [1].

Відтак, на нашу думку, однією з найвдаліших класифікацій мотивів суїцидальної поведінки серед підлітків є запропонована В. О. Тихоненко, яка ґрунтується на категорії особистісного смислу і складається з 5 мотивів:

1) «протест» виражається у намаганні підлітка негативно вплинути на ворожу та агресивну до нього об'єктивну складову конфліктної ситуації. Словесно це можна виражатися у фразях на зразок «ніхто мене не розуміє», «усі проти мене», «справедливості немає», «більш нема сил боротися» і таке інше;

2) „помста» є конкретною формою протесту у вигляді ушкодження ворожому оточенню. Форма такої поведінки може виникнути в особистостей з високою самооцінкою;

3) «заклик» є менш активною формою поведінки з боку особистості і має метою зміну ситуації завдяки активації допомоги зовні. Вербальні показники такої поведінки: «я нікому не потрібен, за що ви мене так мучите?» і таке інше;

4) «ухилення» виникають при загрозі особистісному або біологічному існуванню, якому протидіє висока самооцінність. Підліток не може витримати таку загрозу та обирає самоусунення: «далі буде ще гірше», «діватися нема куди», «мені не витримати цієї ганьби» і таке інше;

5) «самопокарання» відбувається при внутрішньому конфлікті двох ролей: «Я – суддя» та «Я – підсудний». Причому самогубство може бути як з точки зору «судді» (знищення ворогу у собі), так і з боку «підсудного» (покутування провини), як то «ніколи не пробачу собі». При самогубствах «відмови» ціль та мотив суїциду наближуються, бо мотивом є відмова від існування, а ціллю – позбавлення себе життя. Вербально це може висловлюватися як «ніколи не повернути минулого», «все втрачено», «це – кінець» [3, с. 48].

Всі ці мотиви найчастіше виникають тоді, коли навколо дитини панує атмосфера байдужості та нерозуміння. Звичайно, у дорослому житті безліч труднощів і проблем, які відволікають дорослих від дитини. Багато батьків просто не мають достатньо часу і знань, для того, щоб розібратися у всіх тонкощах дитячих трансформацій і вчасно відреагувати на них. Крім того, батьківська сім'я – це модель взаємовідносин чоловіка й жінки, і саме у підлітковому віці вона може стати критично важливою у підтриманні хиткого балансу всередині особистості молодої людини. Для підлітка конфлікти між мамою і татом вже не просто непорозуміння чи неприємність, від них він вчиться сприймати оточуючий світ та реагувати на труднощі, які постійно у ньому виникають. У цьому випадку негаразди між батьками можуть стати саме тією відправною точкою, яка звучить наступним чином «Якщо вже дорослі не можуть впоратися із проблемами, їм ніколи немає діла ні до мене, ні один до одного, то що вже з цим можу зробити я?». Такі висновки часто стають визначальними у виборі дитини.

Також батькам необхідно звертати увагу на *ознаки суїцидальної поведінки підлітків*: - втрата інтересу до звичних видів діяльності та навчання; - незвичне зниження активності,

нездатність до вольових зусиль; - погана поведінка у навчальному закладі; - незрозумілі дії або такі, що часто повторюються зникнення з дому і прогули; - збільшення споживання тютюну, алкоголю або наркотичних речовин тощо; *поведінкові ознаки суїцидальної загрози*: - будь-які раптові зміни у поведінці і настроях, особливо тих, що віддаляють від близьких людей; - поява схильності до необачних і нерозсудливих вчинків; - нехтування своїм зовнішнім виглядом; - приведення своїх справи до порядку тощо; *словесні ознаки суїцидальної поведінки*: - діти запевненні у безпорадності і залежності від інших, починають прощатися, розмовляти або ж жартувати про бажання смерті; - для них характерна повільна, маловиразна мова, висловлювання самовизначень; - повідомлення про конкретний план суїциду тощо; *емоційні прояви суїцидальних тенденцій*: - амбівалентність, подвійність емоцій і почуттів; - безпорадність та безнадійність; - переживання горя, надмірні побоювання або страхи, почуття провини або відчуття невдачі, поразки; - неухважність та розгубленість; *ознаки депресії*: - присутній страх невдачі, почуття неповноцінності, негативна самооцінка, соматичні скарги; зовнішні прояви журби, агресивна поведінка та надмірна самокритичність; - втрата енергії; порушення сну, зміну апетиту або ваги; - зниження інтересу до навчання, і як результат погіршується успішність [1].

Отже, стратегічними напрямками батьківської допомоги дітям із суїцидальним ризиком фахівці вважають покращення взаємостосунків у сім'ї, підвищення самооцінки, самоповаги дитини, а також заходи з покращення міжособистісного спілкування у родині, які мають призвести до піднесення самоцінності особистості дитини, її життя до такої міри, коли суїцидальні дії втрачають будь-який сенс. Серед найбільш дієвих порад можна виокремити наступні:

- завжди підкреслюйте все добре й успішне, що притаманне вашій дитині. Це допоможе дитині підвищити впевненість у собі, зміцнює віру у майбутнє, покращує її стан;
- не чиніть тиск на підлітка, та висувати надмірних вимог до навчання та життя;
- демонструйте дитині справжню любов до неї, а не тільки слова, щоб вона відчула, що її дійсно люблять;
- не нав'язуйте своїх поглядів;
- приймайте та любіть своїх дітей такими, якими вони;
- підтримуйте самостійні прагнення дитини.

Отже, на сучасному етапі розвитку суспільства можна спостерігати багато чинників, які впливають на виникнення суїцидальних тенденцій серед підлітків та молоді, особливе місце серед яких займає порушення гармонійних взаємостосунків всередині сім'ї. Тому важливим аспектом у вирішенні даної проблеми є створення в родині атмосфери високої духовності, поваги до особистості та її внутрішнього світу. Діти повинні відчувати турботу і потрібність, як рідним, так і суспільству в цілому.

Список використаних джерел

1. Батькам про суїцидальну поведінку підлітків [Електронний ресурс] / Дніпропетровська спеціалізована школа гуманістичного навчання та виховання. Режим доступу: http://school134.dp.ua/index.php?option=com_cont.
2. Лосієвська О. Г. Криза підліткового віку як чинник поведінки з відхиленнями. // Теоретичні і прикладні проблеми психології / О. Г. Лосієвська. – Луганськ : Ювілейний збірник наукових праць СНУ ім. В. Даля, 2005. – №1 (9). – С. 112 -118.
3. Тихоненко В. А. Морально-етические аспекты суицида и вопросы реабилитации / В. А. Тихоненко // Проблемы профилактики и реабилитации в суицидологии: Сб. научн. тр. – М. : Моск. НИИ психиатрии МЗ РСФСР, 1984. – С. 47 – 62.
4. Надвична Т. Л. Насилля у сім'ї: соціально-психологічний аспект //Психологія і суспільство. – 2005. – Спецвипуск. – С. 12–14.